

25
STEMMEN

Zoektocht naar zekerheid

Perspectief van Groningers met een laag of onzeker inkomen

sociaal
planbureau
 groningen

25
STEMMEN

Zoektocht naar zekerheid

Perspectief van Groningers met een laag of onzeker inkomen

Inhoud

1	Inleiding	6
2	Aanpak	8
2.1	Interviews	9
2.2	Analyse en feedback	10
3	Financiële situatie	12
3.1	Belangrijkste bron van inkomsten	13
3.2	Rondkomen	13
3.3	Zoektocht naar financiële zekerheid	15
4	Persoonlijke omstandigheden	18
4.1	Eigen regie	19
4.2	Mentale gezondheid	21
4.3	Sociaal netwerk	22
5	Regelgeving en begeleiding naar werk	24
5.1	Regelgeving	25
5.2	Begeleiding naar werk	26
6	De arbeidsmarkt en regionale ontwikkelingen	28
6.1	Toenemende onzekerheid op de arbeidsmarkt	29
6.2	Armoedeval	30
6.3	Sollicitaties en baankansen	32
6.4	Wonen in de provincie Groningen	34
7	Conclusies en aanknopingspunten voor beleid en het werkveld	36
7.1	Belemmeringen in de dagelijkse financiële realiteit	37
7.2	Persoonlijke omstandigheden	38
7.3	Regelgeving en begeleiding naar werk	39
7.4	De arbeidsmarkt en regionale ontwikkelingen	40
7.5	Aanknopingspunten voor beleid en werkveld	41

Inleiding

Het gaat goed met de werkgelegenheid in Nederland. De werkloosheid is afgenomen en het aantal openstaande vacatures in Nederland is hoger dan ooit. Toch is er een groep mensen met lage inkomens waarvoor het moeilijk blijkt om de financiële situatie te verbeteren. In dit rapport bespreken we de verhalen van 25 Groningers die al langere tijd te maken hebben met een laag en onzeker inkomen.

Hoe komt het dat deze groep niet meeprofiteert van de gunstige ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en economie? Hoe ervaren zij hun financiële situatie? Welke obstakels ervaren zij om hun financiële situatie te verbeteren? En welke kansen zijn er deze groep meer en betere perspectieven te bieden?

Deze kansen en obstakels worden besproken aan de hand van vier thema's.

- In hoofdstuk 3 bespreken we de financiële situatie van de deelnemers en hoe deze wordt ervaren. Dit is het uitgangspunt voor de rest van de hoofdstukken.
- In hoofdstuk 4 kijken we naar de persoonlijke eigenschappen en omstandigheden die van invloed zijn op de financiële situatie.
- In hoofdstuk 5 bespreken we hoe regelgeving en begeleiding naar werk de deelnemers en hun financiële situatie beïnvloeden.
- In hoofdstuk 6 beschrijven we hoe deelnemers kijken naar ontwikkelingen in de economie en arbeidsmarkt.

Sociaal Planbureau Groningen doet onderzoek naar armoede en schulden. Dit verdiepende onderzoek borduurt voort op het onderzoek '50 stemmen van mensen in armoede of schulden', dat in 2019 verscheen. Het voorgaande onderzoek richtte zich met name op de ervaringen met hulpverlening, dit onderzoek geeft een bredere kijk op de factoren die invloed hebben op inkomensverbetering. Op de website van Sociaal Planbureau Groningen worden trends en ontwikkelingen omtrent armoede in de provincie inzichtelijk gemaakt.

2.

Aanpak

De bevindingen in dit rapport zijn gebaseerd op 25 persoonlijke verhalen van Groningers die een laag en/of onzeker inkomen hebben. De deelnemers zijn leden van het Groninger panel en hebben zich aangemeld naar aanleiding van een vragenlijst over inkomensverbetering die in april 2021 is uitgezet. Personen die een uitnodiging kregen om zich aan te melden, hadden op het moment van het invullen van de vragenlijst te maken met een laag en/of onzeker inkomen.

2.1 Interviews

Iets meer dan 100 panelleden hebben aangegeven open te staan voor een verdiepend gesprek. Met 25 van hen hebben we één op één verdiepende gesprekken gevoerd. De gesprekken met de deelnemers duurden ongeveer een uur en werden telefonisch of face-to-face afgenomen, afhankelijk van de voorkeur van de geïnterviewde. Alle deelnemers hebben toestemming gegeven om hun verhalen anoniem te verwerken in deze publicatie.

Op sommige punten worden de verhalen van de deelnemers ondersteund met cijfers die zijn verzameld aan de hand van de vragenlijst over inkomensverbetering. Ongeveer 2.800 van de 7.000 panelleden hebben de vragenlijst volledig ingevuld. Om de gegevens representatief te maken voor de inwoners van de provincie Groningen, zijn de antwoorden gewogen op leeftijd.

25 mensen met een laag en/of onzeker inkomen hebben een diepte-interview gegeven

2.859 mensen in het Groninger panel hebben de vragenlijst ingevuld

9 professionals hebben deelgenomen aan feedbacksessies

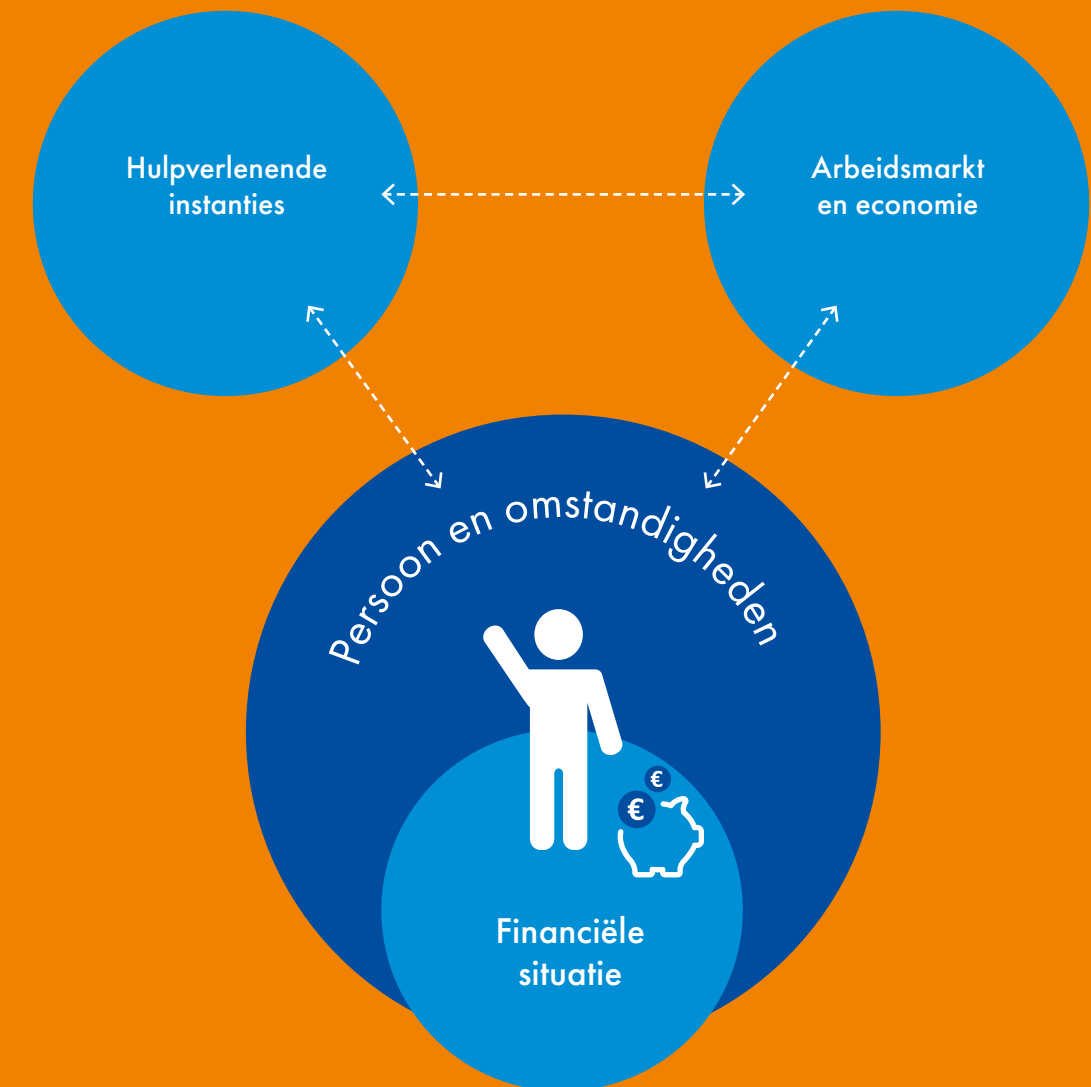
2.2 Analyse en feedback

Voor de analyse van deze gesprekken zijn we vertrokken vanuit de financiële en persoonlijke situatie van onze deelnemers. Van hieruit keken we naar omstandigheden buiten de persoon en hoe die invloed hebben op het al dan niet verbeteren van de financiële situatie. Op deze manier benaderen we de kansen en obstakels op het gebied van de hulpverlening en de arbeidsmarkt vanuit het perspectief van deelnemers. Het figuur hiernaast laat zien hoe de verschillende thema's die aanbod komen in de hoofdstukken met elkaar verband houden.

Na het uitwerken van de eerste bevindingen heeft Karin van den Hende, ervaringsdeskundige armoede en sociale uitsluiting in de gemeente Pekela, de bevindingen gelezen en van feedback voorzien. Deze tekst is ook gestuurd aan alle interviewdeelnemers om te beoordelen of zij het eens waren met de interpretaties van de onderzoekers en waar nodig het onderzoeksteam van feedback te voorzien. Dit stelde de auteurs in staat belangrijke nuances aan te brengen in de bewoordingen en interpretatie van de bevindingen.

De resultaten van het onderzoek zijn vervolgens in december 2021 voorgelegd aan professionals in het werkveld. Het doel van de twee feedbacksessies was om de eerste bevindingen uit ons onderzoek te valideren en professionals te laten meedenken over mogelijke aanknopingspunten voor de praktijk. In totaal deden 9 professionals uit het werkveld mee aan de

feedbacksessies. In de eerste sessie lag de focus op het beleid rondom lage inkomens en arbeidsparticipatie. In deze sessie spraken we consultants en projectleiders uit het werkveld. Verschillende beleidsmakers uit Groningse gemeenten zijn uitgenodigd voor deze sessie, maar hadden geen tijd om aan te sluiten. Aan de tweede sessie namen preventiemedewerkers, medewerkers van leerwerkloketten en jobcoaches deel. In deze sessie lag de focus op de begeleiding en hulpverlening van mensen met een laag en/of onzeker inkomen. De input uit beide feedbacksessies is verwerkt in de aanknopingspunten gepresenteerd in hoofdstuk 7.

3.

"Ik doe er jaren over om een paar honderd euro bij elkaar te krijgen."

Financiële situatie

In dit hoofdstuk beschrijven we de financiële situatie van de deelnemers aan ons onderzoek. Deze omschrijvingen bieden context voor de bevindingen in de rest van de hoofdstukken. We beginnen dit hoofdstuk met een beschrijving van de voornaamste bronnen van inkomsten. Daarna bespreken we hoe deze door de deelnemers worden ervaren en op welke manieren zij proberen om hun financiële situatie te verbeteren.

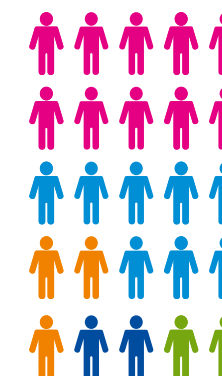
3.1 Belangrijkste bron van inkomsten

Van de 25 mensen die zijn geïnterviewd ontving ongeveer de helft van de deelnemers op het moment van interviewen een uitkering (bijstand, WW- of arbeidsongeschiktheidsuitkering of AOW). Het overige deel van de deelnemers had een inkomen uit werk. Het grootste deel van de werkende deelnemers had een tijdelijk arbeidscontract, al dan niet via een uitzendbureau. Twee deelnemers hadden een vast arbeidscontract bij een werkgever en twee deelnemers hadden een inkomen als ZZP'er.

3.2 Rondkomen

Slechts enkele deelnemers hebben voldoende inkomen om elke maand geld opzij te zetten om te sparen. Het blijkt erg moeilijk om met een laag inkomen een financiële buffer op te bouwen. Wanneer het wel lukt om een buffer op te bouwen is deze vaak zo klein dat een financiële tegenvaller of incidentele kosten (zoals ziektekosten, of terugbetalen van toeslagen) de opgebouwde buffer al gauw doen verdampen. Deze financiële kwetsbaarheid vanwege het ontbreken van een financiële buffer om incidentele kosten te dekken zorgt voor veel stress bij de deelnemers.

- Bijstand, WW- of arbeidsongeschiktheidsuitkering
- Tijdelijk arbeidscontract of detachering
- AOW-uitkering
- Vast arbeidscontract
- Zelfstandig zonder personeel

"Als je deze maand 100 euro te kort komt, dan kom je de volgende maand 200 euro te kort. Dat moet je kosten wat kost zien te vermijden. Maar alles wordt steeds duurder, en het wordt steeds moeilijker die gaten te dichten. (...) Hoe ik een stukje reserve opbouw is door zegeltjes te kopen bij de Jumbo en Albert Heijn. (...) Ik doe er jaren over om een paar honderd euro bij elkaar te krijgen maar dat is het minimum voor bijvoorbeeld een reparatie aan de auto. Zo probeer ik een reserve op te bouwen." Els, 62 jaar

“Je verkoopt wel je eigen spullen met een verhaal of emotie.”

14

“Op dit moment is er een heel minimaal buffertje om onverwachte kosten te dekken. Als vanavond de televisie stuk gaat heb ik morgen een nieuwe. Maar als morgen dan ook de wasmachine stukgaat dan heb ik een probleem.” **Koos, 69 jaar**

Bezuinigen op de uitgaven is voor veel deelnemers de meest voor de hand liggende manier om wat financiële ruimte te creëren. Vaak worden deze bezuinigingen als min of meer gedwongen ervaren en voelen deelnemers zich beperkt in het maken van bepaalde leefstijlkeuzes of deelname aan sociale activiteiten. Zo geven een aantal deelnemers aan dat zij bepaalde zaken, zoals een sportschoolabonnement, vakanties en activiteiten met vrienden, volledig schrappen uit hun uitgaven. Wanneer de financiële situatie erg nijpend is, wordt door sommigen zelfs bezuinigd op zorguitgaven. Vaak ontnemen de noodzakelijke bezuinigingen mensen ook een deel van hun bewegingsvrijheid, waardoor zij zich verder belemmerd voelen in hun pogingen hun inkomen te verbeteren. Een vaak genoemd voorbeeld is het wegdoen van een auto. Ondanks dat dit op de korte termijn extra financiële ruimte verschaft om de eindjes aan elkaar te knopen, zorgt de verkoop op lange termijn voor het beperken van de bewegingsvrijheid en het perspectief op verbetering van de financiële situatie. Vooral in meer afgelegen gebieden in de provincie wordt de auto als belangrijk gezien in de zoektocht naar werk of beter betaald werk.

Waar mensen met een laag inkomen zich kwetsbaar voelen als het gaat om financiële tegenvallers, zijn

(incidentele) extra inkomsten en financiële meevallers zeer welkom. Voor veel deelnemers betekenen financiële meevallers dat er een financiële buffer kan worden opgebouwd. In sommige gevallen zijn financiële meevallers incidenteel, zoals een erfenis of een vergoeding voor aardbevingsschade¹. In andere gevallen wordt actief gewerkt aan het structureel uitbreiden van de inkomsten, bijvoorbeeld door het doen van vrijwilligerswerk in ruil voor een vrijwilligersvergoeding², (zwart) bijklussen of de verkoop van eigendommen via websites als Marktplaats. Voor de meeste deelnemers zijn dit slechts kleine inkomsten, die vooral helpen om elke maand beter rond te komen.

“Ik probeer wat meer geld binnen te krijgen door het verkopen van m’n eigen spullen. Alhoewel dat harstikke lastig is, want je verkoopt wel je eigen spullen met een verhaal of emotie, of gekocht onder bepaalde omstandigheden. En aan de andere kant kun je spullen ook niet te duur aanbieden wat het eigenlijk waard is, en er is veel concurrentie. Verder is er eigenlijk nauwelijks iets mogelijk. Als ik een bijstandsuitkering zou hebben kon ik dit niet doen. Dan word ik gezien als fraudeur.” **Els, 62 jaar**

¹ Aardbevingsschade kan fysieke schade zijn aan de (koop)woning die vervolgens moet worden hersteld, maar er zijn ook bedragen uitgekeerd voor geleden emotionele schade. Ook voor huurders van een (sociale) huurwoning.

² De vrijwilligersvergoeding bedraagt anno 2021 maximaal €5,00 per uur, tot een maximum van € 180 per maand en tot een maximum van €1.800 per jaar.

“Met een 0-uren contract moet je pakken wat je pakken kan. Nu is het allemaal veel relaxter..”

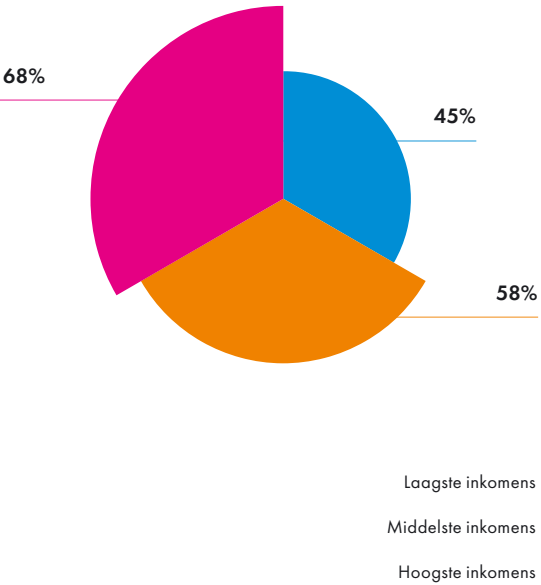
3.3 Zoektocht naar financiële zekerheid

Slechts weinig mensen met een laag, of onzeker inkomen hebben vertrouwen dat acties die zij zelf ondernemen invloed zullen hebben op de hoogte van het inkomen. Daarom is het voor verreweg de meeste deelnemers belangrijk om zekerheid over het inkomen te ervaren, ook al is dat laag. Deelnemers zien echter wel maar beperkte mogelijkheden om meer financiële zekerheid op te bouwen. Ook in de vragenlijst, die aan het Groninger panel is voorgelegd, gaven deelnemers met een laag inkomen, vaker dan mensen met een hoger inkomen, aan dat zij geen stappen zetten om hun inkomen te verbeteren, omdat zij wisten dat dit niet mogelijk was.

Deelnemers met een tijdelijke aanstelling of een flexcontract hopen vaak op een vast contract of een contract met een vast aantal uren om langdurig zekerheid te hebben over het inkomen. Dit lukt echter slechts voor enkelen. Soms kan een verandering van baan voor een stabielere inkomen zorgen, al gaat dat soms ten koste van het uurloon.

“Mijn uurloon is er vergeleken met horeca op achteruit gegaan. In de horeca had ik altijd 0-uren contracten, dus in Coronatijd betekende dat geen feestjes, geen werk en dus geen geld. Nu ik in een andere sector werk met een vast aantal uren is mijn inkomen er op achteruit gegaan, maar qua vast inkomen ben ik erop vooruit gegaan. Dit brengt me veel meer rust. Met een 0-uren contract moet je pakken wat je pakken kan. Nu is het allemaal veel relaxter.” **Mark, 27 jaar**

Ik zet geen stappen om mijn financiële situatie te verbeteren, omdat ik (bijna) zeker weet dat het niet mogelijk is om mijn financiële situatie te verbeteren.

15

Voor deelnemers met een psychische en/of lichamelijke aandoening (in meer detail besproken in hoofdstuk 4) is werken vaak geen realistische optie. Parttime werk in het bijzonder wordt vaak als een bron van stress ervaren, omdat het gevolgen heeft voor de uitkering. Volledige arbeidsongeschiktheid wordt in deze omstandigheden vaak als de enige manier gezien om over langere tijd zekerheid over het inkomen te ervaren omdat het gevolgen heeft voor de uitkering. Dit biedt op de lange termijn een verminderd perspectief op vooruitgang in de financiële situatie, maar op korte termijn biedt het volgens deelnemers wel meer rust en zekerheid over het inkomen.

Oudere deelnemers rapporteren iets soortgelijks over het bereiken van de AOW-leeftijd. Dit wordt vaak gezien als een moment wanneer er eindelijk een stabiel inkomen is. Hierdoor wordt er meer financiële zekerheid ervaren, zonder dat dit perspectief biedt op verbetering van de financiële situatie. Door de meeste deelnemers worden manieren om financiële zekerheid te ervaren verkozen boven manieren om het inkomen te verhogen. Dit is een logische redenering in gevallen waar een psychische of lichamelijke aandoening (voltijd) werken onmogelijk maakt, maar voor veel deelnemers speelt juist het gebrek aan een realistisch perspectief op verbetering van het inkomen een belangrijke rol.

“Op een gegeven moment zat ik met het UWV om tafel. Heb toen gezegd: ‘ik ben al zo oud, een werknemer gaat mij niet aannemen, zeker als ik zo’n groot risico heb op uitval. Want als er maar iets tegen zit, dan kom ik alweer thuis te zitten.’ En als er iets op mijn weg komt dan raak ik meteen gestrest en depressief en dat kan ik niet aan. Ik kan gewoon nog steeds niet tegen stress, en werk gaat mij stress opleveren. Toen heeft het UWV mij volledig afgekeurd. Dat gaf me de rust en financiële zekerheid die ik nodig had om weer normaal verder te kunnen.”
Wouter, 44 jaar

“Als ik ga werken voor minimumloon zou ik allemaal dingen mislopen. Daar ben ik wel calculerend in. Toen ik klaar was met mijn opleiding in 2016-17 had ik nog heel erg zoiets van en nu wil ik ook meteen wat doen en bijdragen. Maar wat draag ik bij aan mijn gezin als ik mijn gezin financieel tekort ga doen? Dus daarin heb ik een stapje achteruit moeten zetten. (...) Daar mogen we echt wel meer naar kijken, want ik voel me er soms wel schuldig over.”
Susan, 44 jaar

“Ik voel me er soms wel schuldig over.”

4.

Persoonlijke omstandigheden

In het vorige hoofdstuk bespraken we hoe de financiële situatie van de deelnemers eruitziet en hoe zij die ervaren. Waarom de deelnemers in deze financiële situatie zitten en waarom het moeilijk kan zijn om daaruit te komen, hangt sterk samen met persoonlijke omstandigheden. In dit hoofdstuk worden belangrijke kansen en obstakels rondom de persoonlijke omstandigheden van deelnemers besproken.

4.1 Eigen regie

Een essentiële factor in het verbeteren van de financiële situatie, is het vertrouwen dat je invloed hebt op de doelen die je wilt bereiken, oftewel het ervaren van eigen regie. Wanneer mensen het gevoel hebben dat de acties die ze ondernemen bijdragen aan wat ze willen bereiken, is de motivatie om deze acties te ondernemen groter. Positieve ervaringen kunnen bijdragen aan het gevoel van eigen regie. Zo zal iemand die af en toe een positieve reactie ontvangt op een sollicitatiebrief meer vertrouwen hebben om uiteindelijk een geschikte baan te vinden, dan iemand die alleen slecht onderbouwde afwijzingen ontvangt.

Een voorbeeld van een deelnemer die veel eigen regie ervaart is Tom (29 jaar) die naast zijn werk een studie volgt. Tom moet veel inleveren om deze studie te kunnen volgen. Doordat hij naast zijn studie alleen in het weekend kan werken, heeft hij niet veel te besteden en staat zijn sociale leven op een laag pitje. Toch blijft Tom gemotiveerd omdat hij er vertrouwen in heeft dat de acties die hij nu onderneemt,

namelijk het volgen van een studie die aansluit bij de werkgelegenheid in de regio, bijdragen aan zijn doel om een mooie baan met perspectief te bemachtigen.

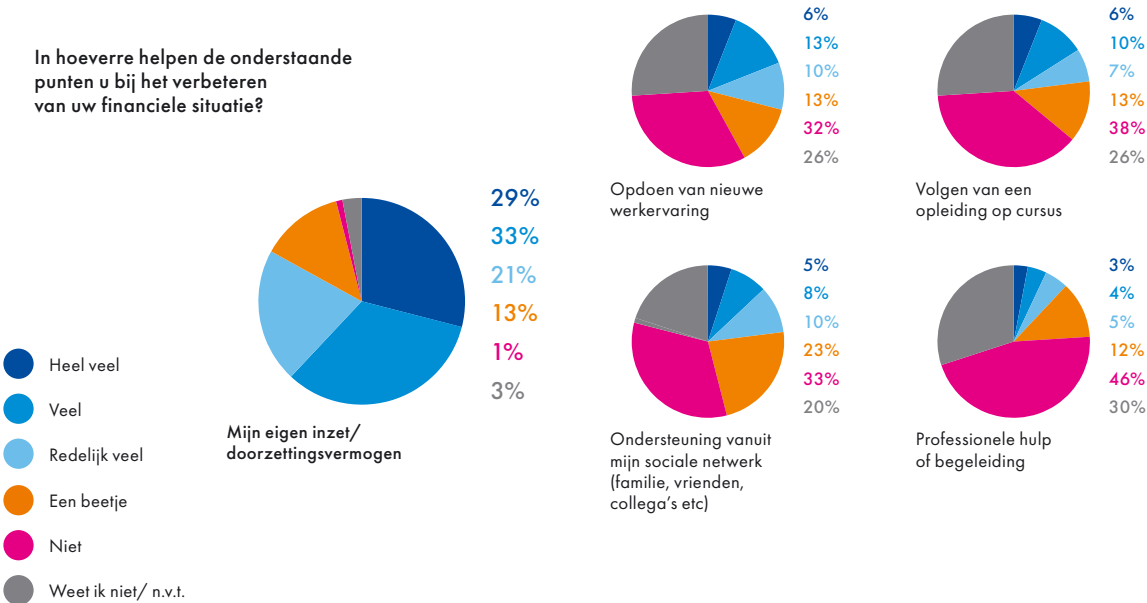
Over het algemeen zien de jongere deelnemers meer mogelijkheden om hun financiële situatie te verbeteren. Deelnemers die richting de pensioensleeftijd gaan hebben minder vertrouwen in hun kansen op de arbeidsmarkt. Ze hebben vaak diploma's die niet meer aansluiten op de vacatures, krijgen te maken met afwijzingen vanwege hun leeftijd en hebben niet het gevoel dat omscholing voor hen nog de moeite waard is. Daarnaast draagt de duur van de onzekere inkomenspositie bij aan het afnemen van het gevoel van eigen regie. Hoe langer men zijn of haar situatie als onzeker ervaart, hoe uitzichtlozer deze lijkt te worden. Wanneer de acties die ondernomen worden steeds geen effect hebben, neemt ook het vertrouwen dat deze acties überhaupt effect kunnen hebben af.

Peter (57 jaar), geeft hier een voorbeeld van. Hij leeft al acht jaar lang van een bijstandsuitkering en heeft al die tijd een sollicitatieplicht gehad. Het is hem in deze periode niet gelukt een vaste baan te vinden. Hij

heeft daardoor niet ervaren dat zijn acties (solliciteren, vrijwilligerswerk, het volgen van een opleiding) hebben bijgedragen aan zijn baankansen. Dit zorgt ervoor dat hij zijn situatie als uitzichtloos ervaart en dat hij het gevoel heeft dat het niet uitmaakt wat hij doet. Dit gevoel is hij gaan uiten door middel van provocerend gedrag richting hulpverlenende instanties en de gemeente. Dit zorgt voor een verstoorde relatie en vermindert op die manier het perspectief op verbetering nog meer.

Wanneer er wel een gevoel van eigen regie is, wordt de eigen inzet en het doorzettingsvermogen juist als één van de belangrijkste succesfactoren gezien. Dit blijkt ook uit de antwoorden op de vragenlijst die door de leden van het Groninger panel is ingevuld.

4.2 Mentale gezondheid

Mentale klachten zoals stress, depressie en burn-out werden opvallend vaak genoemd door onze deelnemers. Problemen op het vlak van mentale gezondheid hangen op twee manieren samen met het hebben van een laag of onzeker inkomen. Aan de ene kant zorgen de financiële zorgen voor stress en andere mentale problemen. Het is bijvoorbeeld ingewikkeld om uit te zoeken waar je wel en geen recht op hebt, of hoe je alle rekeningen gaat betalen. Dit kan veel stress opleveren, wat zich op de langere termijn kan uiten in meer mentale klachten.

“Het is mijn taak om potjes en fondsen te vinden om de kosten voor de opleiding van mijn kinderen te betalen. Dat heb ik de afgelopen 10 jaar ook gedaan en daar ben ik al heel moe door geworden. Die burn-out heb ik niet zomaar gekregen.” John, 56 jaar

Aan de andere kant zorgen de mentale problemen ervoor dat het moeilijker wordt om het inkomen te verbeteren. Zo kunnen problemen met de mentale gezondheid er bijvoorbeeld voor zorgen dat het moeilijk is om te solliciteren of om je baan goed uit te voeren. Op deze manier kunnen de mentale klachten en de financiële zorgen elkaar in stand houden en zelfs verergeren. Wouter deelde zijn verhaal met ons. Het illustreert de samenhang tussen mentale klachten en financiële kwetsbaarheid.

³ Bron: Krause, N., & Stryker, S. (1984). Stress and well-being: The buffering role of locus of control beliefs. *Social Science & Medicine*, 18(9), 783-790.

Wouter is 44 jaar. Zijn angsten, stress en depressies zorgden ervoor dat hij niet meer kon werken, hij was bang om fouten te maken en zijn klachten namen toe naarmate de werkdruk steeds maar hoger werd. Toen Wouter in de ziektewet terecht kwam, kon hij slecht rondkomen van zijn uitkering. Hij moest daarvoor toeslagen en kwijtscheldingen aanvragen. De financiële zorgen als gevolg van het volledig moeten betalen van de gemeentelijke belastingen maakten dat zijn psychische klachten toenamen. Om zijn situatie te ontvluchten is Wouter veel gaan gamen, waar hij verslaafd aan is geraakt. Pas toen hij na een aantal jaren volledig afgekeurd werd, keerde de rust terug en verbeterde zijn mentale gezondheid. Inmiddels werkt hij op een sociale werkplaats en ervaart hij meer stabiliteit in zijn dagelijks leven. Mede hierdoor is hij van zijn gameverslaving afgekomen.

Naast de directe effecten van stress en depressie op het niet kunnen werken of solliciteren, hangen stress³ en depressie⁴ samen met een verminderd gevoel van eigen regie. Dit hoofdstuk onderstreept dat het ervaren van eigen regie en een zekere mate van zelfvertrouwen juist belangrijke voorwaarden zijn voor het verbeteren van de financiële situatie. Professionals die mensen ondersteunen om hun financiële situatie te verbeteren moeten daarom altijd een inschatting maken of mentale en psychische klachten een gevoel van eigen regie en zelfvertrouwen niet in de weg staan. Wanneer dit wel het geval is, zijn stappen om de financiële situatie te verbeteren duidelijk minder kansrijk, zo blijkt uit de verhalen van onze deelnemers.

⁴ Bron: Benassi, V. A., Sweeney, P. D., & Dufour, C. L. (1988). Is there a relation between locus of control orientation and depression?. *Journal of abnormal psychology*, 97(3), 357.

Financiële beperkingen om mee te doen aan sociale activiteiten hebben een negatieve invloed op de mentale gezondheid.

4.3 Sociaal netwerk

Het sociaal netwerk is voor veel deelnemers een bron voor emotionele en praktische ondersteuning. Vooral emotionele steun helpt bij het omgaan met de stress die gepaard gaat met het hebben van een laag inkomen. Daarnaast geven deelnemers ook aan dat het sociale netwerk hen af en toe kan bijstaan in de vorm van financiële ondersteuning. Familie en partners worden het vaakst genoemd als belangrijke personen in de omgeving, sommige deelnemers ontvangen steun van vrienden en kennissen.

Het hebben van weinig geld heeft in sommige situaties een negatieve invloed op het sociale netwerk. Bijvoorbeeld wanneer er geen geld of tijd is om met vrienden leuke dingen te gaan doen, of om op vakantie te gaan. Dit geeft een aantal deelnemers het gevoel buiten de maatschappij te staan en niet mee te kunnen doen. Als vrienden of familieleden bij willen springen voelen ze zich een belasting voor de omgeving. Het afnemen van sociale contacten en de beperkte mogelijkheden om de deur uit te gaan, kunnen sociale isolatie veroorzaken. Dit heeft vervolgens een negatieve invloed op de mentale gezondheid. Daarnaast leidt slechte mentale gezondheid in veel gevallen tot (zelf)isolatie. De combinatie van de slechte mentale gezondheid en het kleine sociale netwerk maakt het moeilijker om stappen te zetten om de (financiële) situatie te verbeteren.

Mensen met een bijstandsuitkering vinden het nog moeilijker om een sociaal netwerk te onderhouden door beperkingen opgelegd vanuit de bijstand. Zoals eerder genoemd, mogen zij bijvoorbeeld soms niet in het bezit zijn van een auto, wat het (vooral in de kleinere dorpen) moeilijker maakt om sociale contacten te onderhouden. Daarnaast ervaren sommige mensen het gevoel in de gaten gehouden te worden door buurtbewoners of zij zich wel houden aan de regels van de bijstand. Dit is een bron van extra stress en in sommige gevallen een reden om zich sociaal terug te trekken.

5.

“De gemeente legt zoveel druk op alles, ze willen al je rekeningen zien en alles van je weten. Je moet continu met je billen bloot.”

Regelgeving en begeleiding naar werk

Het merendeel van de deelnemers heeft in het dagelijks leven te maken met hulpverlenende instanties. De deelnemers hebben het vaakst te maken met de volgende hulpverlenende instanties: de gemeente, de GGZ, het UWV, budgetcoaches en sociaal maatschappelijk werk. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste obstakels en kansen uit de begeleiding uitgelicht. Wat opvalt in dit hoofdstuk is dat ervaren obstakels in bijna alle gevallen verband houden met een gebrek aan maatwerk.

5.1 Regelgeving

Regelgeving omtrent de uitkeringen en kwijtscheldingen worden vaak als veel en ingewikkeld gezien. Dit zorgt ervoor dat mensen het gevoel krijgen verstrikt te raken in deze regels. Daarnaast hebben deelnemers het gevoel dat er vanuit de hulpverlening te veel waarde gehecht wordt aan het uitvoeren van wetten en regels, waardoor er geen ruimte is om te kijken naar wat passend is in de persoonlijke situatie. Hierdoor ervaren deelnemers veel regels als oneerlijk en belemmerend. Voorbeelden van dit soort regels zijn: de kostendelersnorm (en daardoor niet samen kunnen wonen met een partner of andere naaste), het kwijtraken van gemeentelijke kwijtscheldingen bij het hebben van een auto, en gekort worden op de uitkering wanneer er geld wordt bijverdiend.

*“Een voorbeeld is dat mijn vader erg ziek is, en die woont in Duitsland. Ik moet nu eerst toestemming vragen of ik wel naar mijn vader in Duitsland toe mag.”
Francien, 49 jaar*

“De gemeente legt zoveel druk op alles, ze willen al je rekeningen zien en alles van je weten. Je moet continu met je billen bloot en je krijgt het gevoel dat je geen adem meer kunt halen. Dat wat ik nu doe, spulletjes verkopen via marketplace, dat kan ik niet doen als ik bij de gemeente loop want dan wordt het gewoon van je uitkering afgetrokken.” Els, 62 jaar

De hoeveelheid aan regels zorgen ervoor dat het gevoel van controle en autonomie voor veel deelnemers vermindert. Dit wordt versterkt wanneer een deelnemer zelf het nut van de regels niet inziet en het gevoel heeft dat de regels verbetering in de weg staan. Zo moest een deelnemer haar auto wegdoen om recht te hebben op kwijtschelding van de gemeentelijke belasting en waterschap. De auto hadden zij en haar partner kunnen kopen van het geld dat hij meekreeg na zijn ontslag. Het stel had de een auto nodig om naar het werk te rijden en wist dat ze uiteindelijk meer incidentele kosten zouden gaan krijgen als ze hun auto in zouden ruilen voor een goedkoper exemplaar. De regelgeving zorgt er in dit geval voor dat het stel zich belemmerd voelt om verstandig met hun geld om te gaan.

Ook in de beoordeling van de arbeidsgeschiktheid is er volgens een aantal deelnemers onvoldoende ruimte voor de menselijke maat. Een aantal deelnemers ervaart het feit dat ze als arbeidsgeschikt worden gezien als onterecht. Zoals Ronald, die klachten aan zijn hart ervaart en zich daardoor niet in staat voelt om te werken. Artsen vinden echter geen medische verklaring voor zijn klachten en daarom is hij volgens de regels van het UWV in staat om te werken. Dit soort beslissingen worden vaak niet begrepen en als onrechtvaardig beschouwd.

“Dokters kunnen niet vinden wat er aan de hand is met mijn hart. Verschillende cardiologen hebben me onderzocht, maar kunnen niks vinden. Ze zeggen dat het stress is. Maar bij het UWV gaat het niet over gevoel, het gaat alleen om wetten.” Ronald, 66 jaar

Er waren ook deelnemers die voor hun gevoel te snel weer moesten solliciteren nadat zij in de ziektewet hadden gezeten. Eén deelnemer kwam daardoor in de bijstand terecht en heeft schulden opgebouwd.

“Tijdens mijn revalidatietraject werd door het UWV verklaard dat ik weer kon werken. Zelf voelde dat niet zo, dus toen raakte ik tussen wal en schip. Ik heb toen een bijstandsuitkering aangevraagd voor een periode van 4 maanden. In deze periode heb ik nog meer geleend.” Mark, 27 jaar

De verwachtingen die vanuit het UWV opgelegd worden en de onzekerheid over het behoud van de uitkering,

zorgen voor veel druk op de mentale gezondheid. Enkele deelnemers die wel volledig afgekeurd waren, zagen hun arbeidsongeschiktheid dan ook als een manier om de financiële situatie te verbeteren. In de eerste plaats omdat dit voor meer zekerheid en rust zorgde. Deze rust was nodig om weer naar de perspectieven op lange termijn te kunnen kijken. Het is daarbij belangrijk dat er een goede balans gevonden wordt tussen het bieden van mentale rust en het streven naar een terugkeer op de arbeidsmarkt of een andere invulling van het dagelijks leven.

5.2 Begeleiding naar werk

Deelnemers ervaren in de begeleiding naar werk vanuit de gemeente en het UWV een gebrek aan maatwerk. De invulling van deze begeleiding is volgens hen onvoldoende op de persoonlijke situatie en mogelijkheden afgestemd en werkt daardoor demotiverend. Een voorbeeld daarvan is Peter, die al 8 jaar lang een sollicitatieplicht heeft en daar niet mee vooruit komt. Wanneer de sollicitatieplicht voor langere tijd niets oplevert, voelt deze activiteit als een nutteloze verplichting en versterkt het een uitzichtloos gevoel. Het zelfvertrouwen en de hoop op een baan, zullen naar mate de situatie voortduurt alleen maar afnemen. Sommige deelnemers geven aan dat ze daardoor cynisch tegenover solliciteren staan.

“Dat de overheid eist dat je zo vaak per week solliciteert slaat gewoon nergens op. Ik kan het heel makkelijk doen, ik solliciteer elke week wat er in de krant staat. [...] Je maakt een standaard brief, en die stuur je naar Jan en alleman, maar je wordt toch niet aangenomen want je hebt de papieren niet.” Peter, 57 jaar

Een andere deelnemer kreeg juist ontheffing van de arbeidsmarkt, terwijl zij behoefte had aan meer begeleiding naar werk. Susan was door de gemeente in een categorie ingedeeld die wat betreft begeleiding naar werk ‘losgelaten’ mocht worden. Hierdoor werd door haar werkcoach niet ingezien dat zij inmiddels stappen had gemaakt die haar wel geschikt maakten voor begeleiding naar werk. Deze bevindingen onderstrepen het belang van maatwerk in de begeleiding.

“Die werkcoach kwam gewoon alleen langs om het minimumaantal contactmomenten per jaar te behalen. En dan zei die gewoon meteen prima, dan doen we weer ontheffing van de arbeidsmarkt. En dat voelt in het begin oké, want je hebt je hoofd al vol. Maar op het moment dat ik een opleiding ging doen en er arbeidsperspectief werd toegezegd had ik zoiets van, waar is mijn werkcoach?” Susan, 44 jaar

Over de begeleiding naar werk vanuit het UWV zijn een aantal obstakels genoemd. Er wordt volgens deelnemers nog niet voldoende ingesprongen op de persoonlijke behoeften wat betreft leertrajecten en financiële

ondersteuning bij het volgen van een opleiding. Daarnaast ervoeren zij te weinig begeleiding bij het solliciteren.

Voor Edwin heeft het UWV een positieve invloed gehad op zijn zoektocht naar werk. Hij mocht van het UWV zijn vrijwilligerswerk blijven doen. Zowel het UWV als Edwin vertrouwden erop dat dit vrijwilligerswerk tot een betaalde functie zou kunnen leiden. Het werk dat hij deed als vrijwilliger sloot aan bij zijn competenties, wat hem meer zelfvertrouwen gaf. Doordat hij van het UWV niet verplicht werd om stappen te ondernemen waar hij het zelf niet mee eens was, behield hij zijn gevoel van eigen regie en ervoer hij vertrouwen vanuit het UWV. Dit voorbeeld laat zien dat het bieden van maatwerk op belangrijke wijze bijdraagt aan verbetering van de situatie.

“Dit was het gewoon, hier [vrijwilligerswerk] zat een kans in. Dat zag het UWV ook en die hebben mij echt de ruimte gegeven. Ze hadden ook kunnen zeggen, de klok tikt en je moet door, dit is vrijwilligerswerk en je moet solliciteren. Dat hebben ze niet gezegd, ze vertrouwden mij daarin.” Edwin, 45 jaar

6.

De arbeidsmarkt en regionale ontwikkelingen

In dit hoofdstuk beschrijven we de beperkingen en kansen die deelnemers ervaren op de arbeidsmarkt. We plaatsen de situaties en ervaringen van de deelnemers in de context van actuele (landelijke of regionale) economische ontwikkelingen. De toenemende onzekerheid (flexibilisering) van de arbeidsmarkt blijkt voor deelnemers een lastig obstakel op weg naar verbetering van hun financiële situatie. Daarnaast gaat het principe dat werken loont voor veel mensen niet op. Door de armoedeval gaan sommigen er financieel op achteruit wanneer ze een inkomen uit werk zouden hebben in plaats van hun bijstandsuitkering.

6.1 Toenemende onzekerheid op de arbeidsmarkt

Het aantal openstaande vacatures is in Nederland op dit moment hoger dan ooit. Toch kent de provincie Groningen het hoogste aandeel werklozen van Nederland: 3,8% van de Groningse beroepsbevolking tegenover 3,3% landelijk⁵. Landelijk heeft ruim 2 miljoen van de werkenden (36%) een tijdelijk contract. Daarnaast zijn er 1,1 miljoen zelfstandigen zonder personeel.⁶ Met deze toenemende flexibilisering van werk is het voor veel mensen steeds moeilijker om een zeker inkomen te verkrijgen. Veel van onze deelnemers geven aan last te hebben van deze onzekerheid op (weg naar) de arbeidsmarkt. Dit komt met name door de flexibilisering van de arbeidsmarkt en een ervaren gebrek aan vacatures die aansluiten op de situatie en opleiding van onze deelnemers.

Voor de deelnemers is de flexibele arbeidsmarkt en de onzekerheid die daarbij komt kijken een vaak genoemd

obstakel bij het verbeteren van de financiële situatie. Deze arbeidsmarkt sluit niet aan bij de zoektocht naar inkomenszekerheid, zoals omschreven in hoofdstuk 3. De vaakst genoemde onzekere aspecten van de arbeidsmarkt zijn: tijdelijke arbeidscontracten (al dan niet via uitzendbureaus of het UWV), een onzeker inkomen als ZZP'er en veel solliciteren zonder positief resultaat. De onzekerheid van uitzendwerk wordt weerspiegeld in regionale cijfers over de instroom naar WW-uitkeringen: verreweg het grootste deel van de instroom en lopende WW-uitkeringen in de provincie Groningen komen uit de uitzendbranche. Mensen in technische beroepen (uitzendwerk of anders) vormen de grootste groep wat betreft instroom en lopende WW-uitkeringen. Opmerkelijk is dat deze sector (technische beroepen) juist ook de sector is waarin de meeste vacatures openstaan.⁷

De onzekerheid op de arbeidsmarkt is een belangrijke oorzaak van stress voor veel deelnemers. Van stress in combinatie met armoede weten we uit eerdere

⁵ Bron: CBS (2021) [Arbeidsdeelname per provincie](#). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. ⁶ Bron: WRR (2019) Het betere werk. De nieuwe maatschappelijke opdracht. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

⁷ Bron: UWV (2021) [Regionale maandcijfers arbeidsmarktregio Groningen](#). Amsterdam: Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen.

“Niet omdat je dan lui wordt, maar dan weet je waar je aan toe bent.”

onderzoeken dat het een negatieve invloed kan hebben op veel verschillende levensdomeinen, bijvoorbeeld ook het beslissingsvermogen en zelfvertrouwen van mensen (lees meer over de invloed van stress in hoofdstuk 4). Het verminderde zelfvertrouwen, vaak in combinatie met andere psychische klachten, verkleinen de kansen op de arbeidsmarkt. Dit terwijl zelfvertrouwen door de deelnemers wordt gezien als dé belangrijkste succesfactor in het verbeteren van de financiële situatie. In de begeleiding naar werk is het dan ook erg belangrijk om eerst te werken aan zelfvertrouwen en psychische stabiliteit. Daarna kan er gekeken worden naar een realistisch arbeidsperspectief. Hierin is het bieden van maatwerk essentieel (hierover meer in hoofdstuk 5).

“Geloven in jezelf is het allerbelangrijkst. Dat heb je zeker nodig als je überhaupt op de arbeidsmarkt wil komen. Voor mij spelen de kinderen daar een belangrijke rol in. Als die er niet waren geweest was mijn doorzettingsvermogen voor een betere (financiële) toekomst misschien wel sneller afgezwakt. Dan had ik sneller gedacht ‘het is wel goed zo’. Niet omdat je dan lui wordt, maar dan heb je een dak boven je hoofd en weet je waar je aan toe bent. En je kunt door vrijwilligerswerk bijdragen aan de maatschappij.” Susan, 44 jaar

6.2 Armoedeval

De stap naar betaald werk wordt vooral door mensen met een bijstandsuitkering als erg onzeker en onaantrekkelijk ervaren. Dit kan dan ook veel stress opleveren. Door de gemeentelijke armoede- of minimaregelingen die komen te vervallen wanneer het inkomen een bepaalde grens passeert, levert de stap van een uitkering naar werk weinig tot geen financiële vooruitgang op. Dit noemt men ook wel de armoedeval. Eerder onderzoek van Sociaal Planbureau Groningen wijst uit dat de armoedeval het grootst is in gemeenten met veel van dergelijke regelingen. Veel van onze deelnemers zien door deze armoedeval weinig tot geen perspectief op verbetering van hun financiële situatie en verkiezen de zekerheid over het inkomen uit een bijstandsuitkering boven het actief solliciteren om de financiële situatie te verbeteren. Niet omdat ze niet willen werken, maar omdat een uitkeringssituatie hen betrekkelijke bestaanszekerheid, stabiliteit en vrijheid biedt.

Susan legt in een interview uit waarom ze, ondanks dat ze naar eigen zeggen aan de slag zou kunnen op de arbeidsmarkt, voorlopig toch in de bijstand wil blijven. Ze geeft aan dat de enige banen waarvoor ze in aanmerking komt een inkomen zouden opleveren van iets boven de 110 tot 120% van het sociaal minimum. In haar huidige situatie ontvangt ze een bijstandsuitkering en een vrijwilligersvergoeding. Haar vrijwilligerswerk richt zich op het ondersteunen van minima en op die manier voelt ze dat ze een wezenlijke bijdrage levert aan de

maatschappij. Daarnaast heeft haar huishouden recht op huurtoeslag, kindgebonden budget, stichting leergeld en sportfonds. Als ze haar bijstandsuitkering zou verruilen voor een inkomen uit werk raakt ze een groot deel van deze toeslagen en andere inkomsten kwijt. Bovendien zou ze haar vrijwilligerswerk moeten opgeven en zou ze veel minder tijd met haar gezin kunnen doorbrengen.

Deze aspecten maken dat het vinden van een baan voor veel deelnemers niet leidt tot een verbetering van de financiële situatie. Voor veel mensen is het verkiezen van een bijstandsuitkering boven inkomen uit werk niet een kwestie van liever lui dan moe, maar simpelweg de meest gunstige optie met betrekking tot de stabiliteit van de financiële situatie.

⁸ Vaak liggen de grenzen voor gemeentelijke armoede- of minimaregelingen op 110% tot 120% van het sociaal minimum.

⁹ Sociaal Planbureau Groningen (2020) Gemeenten spelen een belangrijke rol bij het ontstaan en oplossen van de armoedeval. Groningen: Sociaal Planbureau Groningen.

“Als ik meer ga werken ga ik er niet op vooruit.”

“Als ik meer ga werken ga ik er niet op vooruit. Ik verwacht niet dat ik er tussen nu en vijf jaar op vooruitga. Want als ik meer ga verdienen gaan de toeslagen naar beneden, dus ik raak niet los van situatie.” Marlies, 31 jaar

6.3 Sollicitaties en baankansen

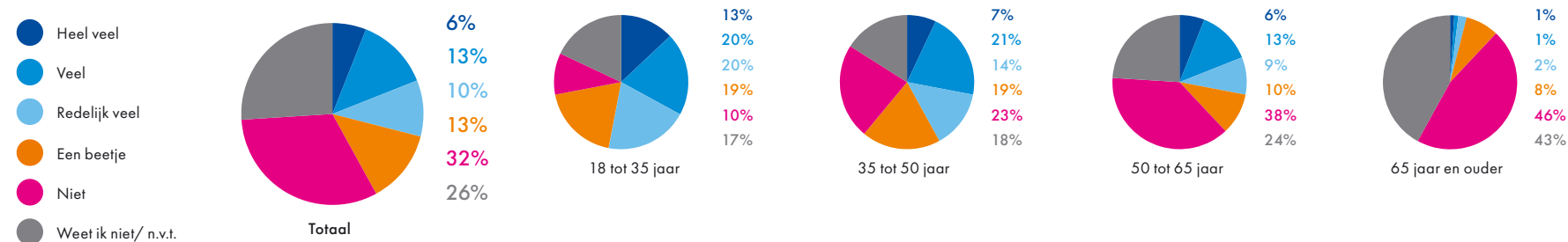
Bij een aantal deelnemers dragen negatieve ervaringen met solliciteren bij aan de lage verwachtingen die zij hebben wat betreft hun baankansen. Een aanzienlijk deel van de deelnemers geeft aan vaak en veel te solliciteren, maar zelden met een positief resultaat. Belemmerende en ontmoedigende aspecten in het sollicitatieproces die genoemd worden zijn de vele afwijzingen (vaak zonder onderbouwing), afwijzingen vanwege een te hoge leeftijd, verouderde diploma's of het gebrek aan een passende opleiding en mentale of fysieke beperkingen.

Veel van onze deelnemers uit Noord- en Oost-Groningen zien in hun regio maar weinig passend werk. Sommige deelnemers zien juist wel voldoende baankansen in de regio. Over het algemeen zijn deelnemers die technisch geschoold zijn optimistisch over hun baankansen in de toekomst. Factoren die worden gezien als helpend om

stappen te zetten op de arbeidsmarkt zijn het opdoen van werkervaring en het volgen van een opleiding via de werkgever. Als we kijken naar de provinciale cijfers over de arbeidsmarkt zien we deze ervaren kansenarmoede in de regio niet direct terug in het aantal openstaande vacatures in de provincie.¹⁰

Het probleem kan worden gezocht in een mismatch tussen opleiding en achtergrond van werkzoekenden en de vereisten die horen bij een vacature. Met specifiek inzet op het gebied van scholing en trainingen in sectoren met veel werkgelegenheid zou dit probleem voor een deel kunnen worden aangepakt. Of deelnemers het volgen van een opleiding of cursus als kans zien om hun inkomen te verbeteren, hangt voor een deel samen met de leeftijd. Dat zien we ook terug in de antwoorden van het Groninger panel, 50% van de 50-plussers ziet geen nut meer in het volgen van een opleiding.

Het volgen van een opleiding of cursus helpt mij om mijn financiële situatie te verbeteren

Dat een passende opleiding en meer zekerheid op het gebied van werk helpen om de financiële situatie te verbeteren, wordt bevestigd door deelnemers die technisch zijn opgeleid. Vanwege de gunstige baankansen in bijvoorbeeld technische sectoren zien sommige (technisch geschoolde) deelnemers ook een beter perspectief op een vast contract en in het verlengde daarvan meer zekerheid over de financiële situatie. Sommige van de jongere deelnemers zien extra kansen op de arbeidsmarkt met het oog op de toenemende vergrijzing in de provincie.

“Er zijn altijd mensen nodig om de machines te onderhouden, en de vergrijzing die eraan komt, ik denk dat ik qua baankans als procesmedewerker redelijk goed zit.” Tom, 29 jaar

“Ik hoop op een vast contract, want ze kunnen niet veel jong personeel vinden. Dus voor de toekomst van het bedrijf lijkt het mij handig dat ze mij erbij houden. En anders zijn er genoeg andere dakdekkersbedrijven in Groningen.” Mark, 27 jaar

Een andere helpende omstandigheid die door deelnemers genoemd werd, is het solliciteren vanuit een baan, omdat men zich dan als aantrekkelijker voor een potentiële nieuwe werkgever ziet. Daarnaast wordt het werken als ZZP'er als kans gezien om inkomen te genereren, wanneer een aanstelling in loondienst niet lukt.

¹⁰ Bron: UWV (2021) Regionale maandcijfers arbeidsmarkt regio Groningen. Amsterdam: Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen.

“We hebben hier ons
leven opgebouwd.”

6.4 Wonen in de provincie Groningen

Los van de arbeidsmarkt worden de (relatief) lage woonkosten in de provincie gezien als voordelig voor mensen in een kwetsbare financiële situatie, omdat het de vaste lasten drukt. Hierbij moet direct de kanttekening worden geplaatst dat ook het wonen door de wooncrisis steeds onzekerder en duurder wordt. Dit is het meest voelbaar in de stad Groningen, maar ook de woningmarkt in de rest van de provincie wordt in toenemende mate knapper. Daarnaast stijgen de vaste lasten nog verder door de stijgende gasprijzen. Deelnemers uiten dan ook hun zorgen over stijgende vaste lasten. Voor velen is er al een zeer kleine of soms zelfs geen buffer voor incidentele kosten (zie hoofdstuk 3). In het licht van stijgende vaste lasten komen veel deelnemers er daarom financieel nog kwetsbaarder voor te staan.

Deelnemers benoemen nog meer positieve aspecten van het wonen in de provincie. De rust en ruimte die Groningen te bieden heeft wordt vaak genoemd als een prettige omgevingsfactor door deelnemers met een laag inkomen. Hoewel deze omgevingsaspecten van onze provincie niet direct van invloed zijn op de financiële situatie, kunnen rust en ruimte wel een positieve invloed hebben op de ervaring van stress, wat voor veel mensen een belangrijke belemmering is op weg naar een betere financiële situatie. Daarnaast geven veel deelnemers aan een sterke binding te hebben met de provincie. Bijvoorbeeld doordat familie en vrienden er ook al generaties lang wonen. Voor velen is deze

verwevenheid met de provincie de basis van een sociaal netwerk waarop men kan terugvallen voor emotionele en/of financiële steun (zie hoofdstuk 4). Tegelijkertijd beperkt deze sterke binding de bereidheid om te verhuizen en zo buiten de regio naar arbeidskansen te zoeken, zoals de volgende deelnemer omschrijft:

“Het UWV heeft ons al de opdracht gegeven om naar het midden van het land te verhuizen. Maar onze kinderen en kleinkinderen wonen hier, we hebben hier ons leven opgebouwd. Stel je gaat daar heen, je baan is niet zeker. Op het moment dat je dan werkloos wordt, zit je in de middle of nowhere, en je hebt niets meer om op terug te vallen.” Els, 62 jaar

7.

Conclusies en aanknopingspunten voor beleid en het werkveld

In dit hoofdstuk kijken we terug op de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek. De conclusies uit het onderzoek zijn besproken met professionals uit het Groningse werkveld van organisaties die mensen begeleiden in het verbeteren van hun financiële situatie. Wat opvalt is dat de obstakels die mensen ervaren in elk van de thema's (financiële situatie, persoonlijke omstandigheden, wet- en regelgeving, arbeidsmarkt) sterk met elkaar samenhangen. Begeleiding en ondersteuning gericht op het verbeteren van de financiële situatie zal moeten inspelen op die samenhang. Dit kan door integraal samen te werken met andere organisaties in het werkveld en effectief maatwerk te bieden. Aan het eind van dit hoofdstuk presenteren we concrete aanknopingspunten voor beleid en het werkveld.

7.1 Belemmeringen in de dagelijkse financiële realiteit

Onze bevindingen over hoe mensen met een laag inkomen hun financiële situatie ervaren belichten twee belangrijke zaken. Ten eerste komt de bestaanszekerheid van mensen met een laag inkomen onder druk door noodzakelijke bezuinigingen op behoeften die als essentieel worden beschouwd. In het bijzonder voor mensen met een bijstandsuitkering komen belangrijke basisbehoeften als wonen, zorg en energie in het geding. Daarnaast voelt men zich financieel kwetsbaar vanwege het ontbreken van een financiële buffer. Ten tweede is de stress die gepaard gaat met het hebben van een (langdurig) laag inkomen voor veel mensen erg belemmerend. Langdurige stress staat voor veel mensen met een laag inkomen een realistisch perspectief voor verbetering van de financiële situatie in de weg. Het onder druk komen van de bestaanszekerheid

en de stress die mensen ervaren zijn nauw met elkaar verbonden. Samen zorgen deze factoren ervoor dat veel mensen met een (langdurig) laag inkomen financiële zekerheid (korte termijn) verkiezen boven potentiële manieren om het inkomen te verhogen (lange termijn).

Belangrijkste obstakels

- Stress die gepaard gaat met het rondkomen van een (langdurig) laag inkomen beperkt de perspectieven op verbetering van de financiële situatie. In sommige gevallen staat de bestaanszekerheid onder druk.
- Deelnemers voelen zich financieel kwetsbaar doordat ze geen gezonde financiële buffer kunnen opbouwen.

- Mensen voelen zich genoodzaakt om te bezuinigen op belangrijke behoeften, zoals sociale contacten, leefstijlkeuzes en zorg.
- De prioriteit ligt op zekerheid van de inkomsten en uitgaven (korte termijn) en niet op investeren in toekomstige verbetering van de financiële situatie (lange termijn).

7.2 Persoonlijke omstandigheden

Zelfvertrouwen en een gevoel van eigen regie worden door deelnemers benoemd als de belangrijkste factoren in het verbeteren van de financiële situatie. Juist deze twee factoren komen onder druk door de mentale en psychische problemen waar een groot deel van de deelnemers mee te maken heeft. Mentale en psychische problemen die veel genoemd werden waren depressie, angststoornissen en burn-out. Uit de ervaringen van mensen met een laag inkomen blijkt dat mentale problemen tegelijkertijd een oorzaak en een gevolg zijn van het hebben van een (langdurig) laag inkomen. Hier geldt dat hoe langer de situatie van het hebben van een laag inkomen duurt, hoe sterker mentale problemen worden ervaren. Daarnaast beschrijven deelnemers hoe het hebben van een laag inkomen bijdraagt aan een gevoel van sociale uitsluiting en isolatie. Dit zorgt vervolgens voor meer stress en andere mentale problemen. De mentale problemen die gepaard gaan

met het hebben van een laag inkomen vormen zo een belangrijk obstakel voor verbetering van de financiële situatie. Betekenisvolle begeleiding om de financiële situatie van mensen met een laag inkomen te verbeteren dient daarom expliciet rekening te houden met de impact van stress en andere mentale problemen.

Belangrijkste obstakels

- Bij veel mensen met een laag inkomen zorgt de stress van o.a. het rondkomen voor meer ernstige mentale en psychische problemen (zoals depressie, angststoornissen en burn-out).
- Mentale problemen ondermijnen het zelfvertrouwen en een gevoel van eigen regie in het verbeteren van de financiële situatie. Dit zorgt ervoor dat het moeilijker wordt om de financiële situatie te verbeteren.
- Laag inkomen draagt bij aan een gevoel van sociale uitsluiting en sociale isolatie. Hierdoor nemen stress en andere mentale problemen die verband houden met het hebben van een laag inkomen toe.

7.3 Regelgeving en begeleiding naar werk

Op een paar positieve uitzonderingen na, ervaren de meeste deelnemers aan het onderzoek een gebrek aan maatwerk in de begeleiding naar werk. Te vaak bepaalt het aanbod van een organisatie het soort begeleiding dat mensen krijgen. Daarnaast wordt gemeentelijke en landelijke wet- en regelgeving door velen als ingewikkeld en belemmerend gezien. Ook hier wordt ervaren dat het toepassen van wet- en regelgeving vaak geen ruimte biedt voor de menselijke maat. Bovendien beperkt het ingewikkelde systeem van wetten en regels rondom mensen met een laag inkomen het gevoel van autonomie en controle in het mogelijk verbeteren van de financiële situatie. De belangrijkste uitdaging voor het werkveld is om creatieve oplossingen te bedenken voor het bieden van maatwerk. Daarin is een meer integrale samenwerking met andere organisaties in het werkveld essentieel om de juiste prioriteiten te kunnen stellen.

Belangrijkste obstakels

- Door ingewikkelde, of als doelloos ervaren regels en wetten verliezen mensen een gevoel van rechtvaardigheid, controle en autonomie in mogelijkheden om hun financiële situatie te verbeteren.
- Huidige toepassing van regels en wetten laat vaak te weinig ruimte voor de menselijke maat, oftewel maatwerk.
- In de begeleiding naar werk of opleiding is de ervaring dat er te weinig tijd besteed wordt aan de persoonlijke situatie van mensen, waardoor er minder goed maatwerk geleverd kan worden.
- Door de bovenstaande punten ervaren mensen een verminderde motivatie en bereidheid om hun financiële situatie te verbeteren.

7.4 De arbeidsmarkt en regionale ontwikkelingen

De arbeidsmarkt is in de afgelopen jaren in hoog tempo geflexibiliseerd. Dit zorgt ervoor dat veel mensen met een laag inkomen beperkte mogelijkheden zien om hun financiële situatie te verbeteren door werk. Zo worden tijdelijke en parttime arbeidscontracten gezien als een risico ten opzichte van de zekerheid die bijvoorbeeld een uitkering biedt. Daarnaast zijn veel mensen zich ervan bewust dat meer inkomen uit werk in sommige gevallen niet leidt tot financiële vooruitgang. Dit noemt men de armoedeval. Ook sluit een behaalde opleiding vaak niet (meer) aan op het huidige werkveld of de interesses en drijfveren van een persoon. Deze zaken zorgen ervoor dat veel van onze deelnemers geen realistische perspectieven ervaren op verbetering van de financiële situatie via de arbeidsmarkt. Tot slot maken veel deelnemers zich zorgen over de stijgende kosten voor wonen en energie, nu de gasprijzen stijgen en de woningmarkt in de stad en de provincie zwaar oververhit is. Ook de gevolgen van de coronacrisis baart men zorgen. De uitdaging is om, ondanks de toenemende onzekerheid op de arbeidsmarkt en andere ontwikkelingen in de regio, een positief en transparant beeld te schetsen van de kansen op financiële verbetering voor mensen met een laag inkomen.

Belangrijkste obstakels

- De vele tijdelijke en parttime arbeidscontracten op de huidige arbeidsmarkt zijn onaantrekkelijk voor mensen met een (langdurig) laag inkomen.
- De armoedeval beperkt de motivatie om aan het werk te gaan omdat mensen er financieel niet of weinig op vooruit gaan als ze gaan werken vanuit of naast een uitkering.
- Veel solliciteren zonder reactie of resultaat verminderd de motivatie en het zelfvertrouwen.
- Mensen met een verouderd diploma komen niet in aanmerking voor vacatures die aansluiten op hun interesses en competenties.
- Stijgende kosten voor zaken als wonen en energie zijn een bron van zorgen.

7.5 Aanknopingspunten voor beleid en werkveld

Op basis van de conclusies uit het onderzoek heeft het Sociaal Planbureau Groningen concrete aanknopingspunten voor het werkveld geformuleerd. De aanknopingspunten sluiten aan op de onderwerpen behandeld in deze publicatie: financiële situatie en persoonlijke omstandigheden (hoofdstukken 3 en 4), begeleiding naar de arbeidsmarkt (hoofdstukken 5 en 6), en wet- en regelgeving gericht op werk en uitkering (hoofdstuk 5 en 6). Sommige van de aanknopingspunten hebben betrekking op zaken die door de landelijke overheid geregeld worden, andere punten zijn concreet op te pakken in de begeleiding naar werk op organisatieniveau, of binnen gemeentelijke regelgeving. Voor meer inspiratie of informatie wordt in de tabel hieronder een aantal keer verwezen naar voorbeelden uit de praktijk of rapportages van landelijke onderzoeksbureaus.

Aanknopingspunten

Financiële situatie & persoonlijke omstandigheden

Wees bewust van de impact van stress op het dagelijks functioneren

Stress is voor veel mensen met een laag inkomen een belangrijke belemmering in het dagelijks functioneren en dus ook op weg naar werk. Het is daarom belangrijk dat professionals stress-sensitief te werk gaan. In de basis draait stress-sensitief werken om begrippen als empathie, gelijkwaardigheid en respect tussen professional en cliënt. [Mobility Mentoring](#) is een bekende aanpak die aansluit op het principe van stress-sensitief werken.

Verken, erken en adresseer psychische en/of mentale obstakels

In sommige gevallen leidt de stress die gepaard gaat met het hebben van een laag inkomen tot ernstigere psychische problematiek. Deze psychische problemen zijn vaak lang ongeadresseerd gebleven, omdat psychische zorg als duur wordt gezien en daarom veel vermeden wordt. Voordat iemand in staat is om duurzaam de financiële situatie te verbeteren, moet eerst (samen met de cliënt) worden verkend of er geen obstakels zijn op psychisch vlak. Een voor de cliënt aantrekkelijke (want gratis) vorm van zorg is een [praktijkondersteuner GGZ bij de huisarts](#). De praktijkondersteuner kan laagdrempelige en kortdurende zorg bieden en waar nodig helpen met een doorverwijzing naar specialistische zorg. Zo worden onnodige teleurstellingen voorkomen, net als hogere maatschappelijke en zorgkosten op de langere termijn.

Creëer rust, stabiliteit en financieel overzicht

Veel mensen met een laag inkomen ervaren hun financiële situatie als kwetsbaar en onoverzichtelijk. Daardoor komen andere zaken in iemands leven onder druk (denk aan relaties, voeding, ontspanning). Coach iemand zodat er in de eerste plaats rust en stabiliteit in het dagelijks leven ontstaat. Dit is een basisvoorwaarde voor het verbeteren van de financiële situatie. Een [rekenhulp](#) helpt om overzicht over iemands financiën te krijgen en onbenutte ondersteuningsmogelijkheden aan te vragen. Goed inzicht in de gevolgen van bepaalde financiële stappen zorgt ervoor dat iemand een weloverwogen keuze kan maken.

Begeleiding naar arbeidsmarkt of opleiding

Bied maatwerk

Verken samen met een cliënt welke zaken prioriteit hebben in de begeleiding. Beschouw een cliënt niet alleen in relatie tot het aanbod van de eigen organisatie, maar luister naar iemands persoonlijke verhaal en bedenk samen welke stappen prioriteit hebben. Ook al betekent dat een doorverwijzing naar een andere organisatie of leidt dat niet direct tot verbetering van de financiële situatie. Duurzame verbetering van de financiële situatie vergt het stellen van prioriteiten in de stappen die een cliënt wil en kan nemen.

Wees een inspirator/motivator

Veel mensen hebben door eerdere negatieve ervaringen een sceptische houding richting ondersteunende organisaties. Het is daarom belangrijk om de intrinsieke motivatie en het zelfvertrouwen van mensen aan te wakkeren. Een begeleider die meedenkt in iemands persoonlijke situatie, kansen benadrukt en de potentie in cliënten ziet, helpt om mensen positiever tegenover hulpverlening te laten staan. Het is hierin belangrijk

om aan te sluiten op de leefwereld van een client; investeer tijd in het ontdekken van de drijfveren, passies en kwaliteiten van mensen. Ervaringsdeskundigen in armoede en sociale uitsluiting zijn vaak uitstekend in staat om de rol van inspirator/motivator op zich te nemen. Lees meer over de mogelijke rollen van ervaringsdeskundigen in [dit artikel](#) van Saskia Keuzekamp.

Maak samen met de cliënt een goede overweging op welke vacatures te solliciteren

De huidige overvloed aan vacatures op de arbeidsmarkt kan ook een valkuil zijn. Wanneer cliënten worden aangenomen voor een functie die niet bij hun drijfveren of competenties past is de kans groter dat de baan uitdraait op een teleurstelling. Een extra teleurstelling op de arbeidsmarkt ondermijnt het zelfvertrouwen en voedt het wantrouwen naar hulp en ondersteuning. Zo worden mensen nog moeilijker te bereiken voor professionals. Maak daarom samen met de cliënt een bedachtzame overweging op welke vacatures wel of niet te solliciteren.

Breid de taakomschrijving voor professionals uit en maak daar tijd en middelen voor vrij

Veel professionals ervaren niet de mogelijkheid binnen hun huidige takenpakket om de persoonlijke aandacht te geven aan cliënten die nodig is. Er zijn gelukkig gevallen waarin professionals dit wel doen, maar dit leidt vaak tot een verhoogde werkdruk voor professionals.

Organisaties zouden daarom tijd en middelen vrij moeten maken voor persoonlijke aandacht voor een cliënt tijdens en na de begeleiding. Maak het opbouwen en onderhouden van relaties, kleine successen vieren (samen met de cliënt) en nazorg na begeleiding onderdeel van de taakomschrijving.

Wet- en regelgeving gericht op werk en uitkering

Wees creatief in matchen werkgevers en werkzoekenden

Voor veel mensen sluiten in het verleden behaalde diploma's niet goed aan op huidige vacatures of interesses. Naast de [vele omscholingsmogelijkheden in de regio](#), is het mogelijk om werkzoekenden via een zogeheten [skills paspoort](#) aan werkgevers te koppelen. Daarnaast kan een begeleider actief werkgevers aan het denken zetten over andere manieren van matching werkzoekenden en werkgevers.

Verbeter de samenwerking binnen de organisatie

Grotere organisaties en instanties (zoals gemeenten en het UWV) hebben vaak veel afdelingen die niet altijd goed samenwerken. Kijk eens binnen je eigen organisatie hoe de ondersteuning voor een cliënt verloopt. Hoe werken de afdelingen samen? Zitten er belemmeringen voor het bieden van maatwerk?

Gemeentelijke hervormingen

Ondervang de armoedeval

De armoedeval vormt een belangrijk obstakel voor mensen met een laag inkomen om hun financiële situatie te verbeteren. Een scherpe inkomensgrens voor gemeentelijke regelingen zorgt ervoor dat mensen er financieel op achteruit gaan wanneer zij meer gaan verdienen. Het uitbreiden van de vrijstelling voor gemeentelijke belastingen en andere gemeentelijke regelingen tot 150% van het sociaal minimum zou de armoedeval kunnen verzachten. In een [eerder artikel](#) van Sociaal Planbureau Groningen werd al gepleit voor 1] het meer geleidelijk afschalen van gemeentelijke regelingen voor inkomensondersteuning, en 2] het tijdelijk compenseren van huishoudens die te maken krijgen met de armoedeval, bijvoorbeeld tot het niveau van het eerdere inkomen. Voor andere aanbevelingen zie het in oktober 2021 verschenen [plan voor armoedebestrijding](#) van FNV.

Investeer in maatwerk

Het bieden van maatwerk binnen het huidige systeem van wet- en regelgeving is vaker mogelijk dan gedacht en bovendien meestal goedkoper op de lange termijn. Kijk daarom samen met een cliënt of het toepassen van wet- en regelgeving de persoon daadwerkelijk helpt of juist kwetsbaar maakt. Het vroegtijdig investeren in mensen met een laag inkomen bespaart maatschappelijke kosten op de lange termijn. Veel gemeenten in Nederland passen

al [uitzonderingen](#) op de regel toe wanneer een persoon of huishouden verstrikt dreigt te raken in de toepassing van wet- en regelgeving. Veelbelovende methodieken om maatwerk binnen wet- en regelgeving te bieden zijn de [Omgekeerde Toets](#) en de [Doorbraakmethode](#).

Landelijke hervormingen

Verhogen van de bijstand

Een belangrijk signaal uit dit onderzoek is dat voor veel mensen het bijstandsniveau dusdanig laag is dat mensen zich zorgen maken over hun bestaanszekerheid. De stress die dit oplevert beperkt in ernstige mate het vermogen om de financiële situatie te verbeteren. In de publicatie [Kansrijk Armoedebeleid](#) berekenen het Centraal Planbureau en het Sociaal Cultureel Planbureau wat het verhogen van de bijstand kost en wat het zou kunnen opleveren.

Verhogen van het minimumloon

Het nieuwe kabinet heeft plannen het minimumloon stapsgewijs te verhogen. Het verhogen van het minimumloon verbetert het perspectief om de financiële situatie te verbeteren door werk. Daarnaast kan een hoger minimumloon helpen om de armoedeval te ondervangen. Een aanvulling kan zijn om de arbeidskorting voor de laagste inkomens te verhogen. Lees meer over de effecten van het verhogen van het

minimumloon in publicaties zoals [Kansrijk Armoedebeleid](#) (CP en SCP) en [Werken zonder Armoede](#) (SER).

Werken vanuit een uitkering aantrekkelijker maken

Voor veel mensen met een laag inkomen is de angst om gekort te worden op de uitkering een belangrijk obstakel om de financiële situatie te verbeteren door te gaan werken. De [Sociaal Economische Raad](#), het [Centraal Planbureau](#) en het [Sociaal Cultureel Planbureau](#) stellen dat werken naast een uitkering aantrekkelijker kan worden gemaakt, bijvoorbeeld door de vrijlating van inkomsten uit arbeid uit te breiden.

Meer vaste en voltijdbanen

Veel mensen met een laag inkomen vinden het belangrijk om zekerheid te ervaren over hun inkomen. Door meer vaste en voltijdbanen te creëren wordt een stabiel en hoger inkomen een realistisch perspectief. Lees meer hierover in het rapport [Werken zonder Armoede](#) (SER).

Bent u benieuwd hoe deze aandachtspunten effectief omgezet kunnen worden in beleid of heeft u vragen en/of opmerkingen? Dan kunt u contact opnemen met de onderzoekers Erik Meij en Jessy Snip van Sociaal Planbureau Groningen.

uitgegeven door

Sociaal Planbureau Groningen

onderzoekers/auteurs

Erik Meij, Jessy Snip, Marian Feitsma en Irina Krottje

vormgeving

Studio Martiene Raven

met dank aan

Alle deelnemers die hun persoonlijke verhaal met ons wilde delen. Aan Karin van den Hende voor het meelesen en alle professionals die hebben deelgenomen aan de feedbacksessies. Tevens dank aan Iris Koelmans, Stella Betten, Evelien Schoo en Audrey Takens, die het onderzoeksteam hebben ondersteund.

voor meer informatie neem contact op met:

Dr. Erik Meij
e.meij@sociaalplanbureaugroningen.nl
06 135 814 71

Jessy Snip
j.snip@sociaalplanbureaugroningen.nl
06 460 814 44

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door de Provincie Groningen
Sociaal Planbureau Groningen is onderdeel van CMO STAMM

©2022 CMO STAMM

Images: Shutterstock

